

SOC - SUA

Societas Jesu (SJ) - officiellt namn på Jesuitorden, Jesu Sällskap.

Societas Sanctae Birgittae - högkyrkligt ordenssällskap för präster och lekmän, grundat år 1920.

socinianism - benämning på en radikal religiös rörelse under 1500- och 1600-talen, som fick sitt namn efter grundaren Faustus Socinus (Fausto Sozzini † 1604). Medlemmarna förnekade treenigheten och Kristi preexistens och betonade ensidigt den kristna trons moraliska nytta. Kristus var en vanlig människa med profetiskt uppdrag och Anden var endast ett uttryck för den gudomliga kraften. I Polen bildade socinianerna en särskild kyrka, som förbjöds år 1658.

socken - medeltida beteckning för församling. Ordets ursprung är omtvistat men har ofta förklarats som ett uttryck för seden att människor "sökte sig" till samma kyrka. Denna tolkning är numera ifrågasatt och man antar att sockenbildningen knutit an till förkristna lokala gemenskapsformer. Under den s k enhetskyrkans tid fram till kommunreformen 1862 var socken och församling identiska begrepp. Då delades socknen upp i kommunen för de borgerliga ärendena och församlingen för de kyrkliga. Den för både borgerliga och kyrkliga angelägenheter gemensamma sockenstämman delades samtidigt i kommunalstämma och kyrkostämma.

sockenband - benämning på den gamla föreskriften att ingen fick gå till nattvarden utanför sin egen socken / församling. Sockenbandet upphävdes 1859.

sockenbud - gammal benämning på sjukkommunionen.

sockenbudstyg, sockentyg - benämning på de nattvardskärl i mindre format, förvarade i en särskild väska, vilka används vid sockenbud.

sockengång - gammal benämning på djäknarnas rätt att på landsbygden och i städerna samla in medel till sina studier. Denna rätt gick tillbaka på medeltida bruk och grundades på rekommendationsbrev från domkapitlet. Den avskaffades år 1835. Se viaticum.

sockennämnden - infördes genom kommunalförordningen 1843 som sockenstämmans beredande och verkställande organ för borgerliga ärenden. Den fungerade vid sidan av kyrkorådet, som ansvarade för de kyrkliga angelägenheterna, och ersattes år 1862 av kommunalnämnden.

sockensjälvstyrelsen - reglerades efter reformationen genom olika stiftsstadgar, t ex biskop Kylanders stadga för Linköpings stift 1619 och biskop Rudbeckius stadga för Västerås stift 1632. På 1600-talet framträdde sockenstämman vid sidan av kyrkvårdarna och sexmännen som organ för sockensjälvstyrelsen. De senare var främst ett kyrkotuktsorgan men skulle även biträda kyrkvårdarna i deras förvaltningsuppgifter. Den tidigaste officiella regleringen av sockensjälvstyrelsen kom i prästerskapets privilegier 1650 och 1723 och gällde fram till förordningen om sockenstämma och kyrkoråd 1817. Sedan en sockennämnd införts år 1843 fullföljdes delningen av den gamla enhetliga socknen genom 1862 års kommunallagar. Då skildes kyrklig och kommunal förvaltning åt och sockenstämman delades i kyrkostämma med kyrkoråd och kommunalstämma med

kommunalnämnd. Kyrkofullmäktigeinstitutionen infördes genom 1930 års församlingsstyrelselag, som öppnade vägen för politiseringen av de kyrkliga organen..

sockenstugan - har sedan 1700-talet spelat en stor roll i landsförsamlingarnas liv. I 1734 års lag föreskrevs att varje socken skulle bygga och underhålla en sockenstuga. Där hölls sockenstämman och senare kyrkostämman och där kunde kyrkobesökarna samlas. Under 1800-talet byggdes sockenstugan inte sällan i två våningar, varvid skolan ofta fick plats på övervåningen.

sockenstämman - var beslutande organ för socknens alla angelägenheter, kyrkliga såväl som borgerliga, fram till år 1862. Den hade medeltida anor men kom att formellt regleras först i prästerskapets privilegier vid 1600-talets mitt. Från början hade endast godsägare och självägande bönder en graderad rösträtt i anslutning till sin jordegendom. I samband med att sockennämnden år 1843 vid sidan av kyrkorådet inrättades som beredningsorgan för de borgerliga ärendena, utsträcktes rösträtten även till andra sockenbor med visst minimikapital. När sockenstämman år 1862 delades upp i kyrkostämman för de kyrkliga och kommunalstämman för de borgerliga ärendena, blev kyrkorådet den förras och kommunalnämnden den senares beredande organ.

sodalitium (lat. = kamratskap) - vanlig latinsk benämning på prästerliga gemenskapssammanslutningar, t ex *Sodalitium Confessionis Augustanæ* i Lunds stift. Se stiftsbrödraskap.

SODEPAX - förkortning för den *Committee on Society, Development and Peace*, som efter Kyrkornas Världsråds fjärde generalförsamling i Uppsala år 1968 bildades som samarbetsorgan mellan Vatikanen och WCC i frågor om samhälle, utveckling och fred. Den intensiva verksamheten sprängde de ekonomiska ramarna, varefter verksamheten lades ner år 1980.

sofism - ursprungligen benämning på tillämpningen av visheten (*sofia*). Numera används begreppet oftast som ett smädenamn på falska resonemang, som ser ut att vara sanna.

sola fide (lat. = genom tron allena) - latinsk term för den lutherska reformationens materialprincip.

sola gratia (lat. = av nåd allena) - latinsk term för den lutherska reformationens rättfärdiggörelseprincip.

sola scriptúra (lat. = skriften allena) - latinsk term för den lutherska reformationens formalprincip.

Solberga kloster - litet cisterciensiskt nunnekloster med namnet *Mons solis*, grundat år 1233 strax utanför Visby. Endast obetydliga rester av klosterkyrkan finns kvar. Vid 1400-talets början flyttades kloster innanför ringmuren.

solemnitas (lat. = högtid)) - i romersk-katolska kyrkan benämning på söndagar med den förnämsta firningsgraden.

Solesmes - berömt franskt benediktinkloster, grundat år 1010. Under Prosper Guérangers (1805 -1875) ledning utvecklades klostret till ett centrum för den katolska liturgiska förnyelsen och fick särskilt stor betydelse för den liturgiska musikens utveckling.

Munkarna fördrevs från klostret år 1901 men kunde återvända år 1922.

solfidianism - teologisk benämning på den reformatoriska läran om rättfärdiggörelsen genom tron allena (*sola fide*) som protest mot den medeltida läran om goda gärningar som meriter för frälsningen.

Soli Deo gloria (lat.) - åt Gud allena äran!

solipsism (av lat solus = ensam och ipse = själv) - benämning på tron, att den enskilde individen ensam existerar och att alla andra existenser är illusioner. Begreppet används stundom även om den, som gör anspråk på ett ensam besitta den sanna kunskapen.

Sollicitudo rei socialis - namn på den påvliga encyklika, som Johannes Paulus II år 1988 utgav till minne av Paulus VI:s encyklika *Populorum progressio* och vari han angrep såväl liberal kapitalism som marxistisk kollektivism.

Sorolainen, Eerik (Ericus Erici) (c 1546 -1625) - finlandssvensk teolog, som i den liturgiska striden stod på kung Johans sida och år 1583 utnämndes till biskop i Åbo, där han blev en nitisk företrädare för den kungliga liturgin. Han fick kungens uppdrag att översätta Röda Boken till grekiska för att förbereda Svenska kyrkans gemenskap med den ortodoxa kyrkan. Kung Johans tanke var att Eerik Sorolainen skulle vigas till biskop i Konstantinopel av patriarken Jeremias II för att sedan viga om de övriga svenska biskoparna, som kungen inte ansåg vara rätt vigda. Efter kung Johans död blev Eerik Sorolainens kyrkliga ställning svår och vid Uppsala möte 1593 tvingades han göra avbön. Det var Sorolainen, som såg till att Uppsala mötes beslut fördömde inte bara katolicismen utan även kalvinismen. Sorolainen var en flitig författare och översatte den svenska kyrkohandboken 1614 till finska. Han utgav även en större och en mindre katekes, som användes långt in på 1700-talet. Han publicerade den första finska psalmboken *Käsikirja* och en finsk postilla i två delar.

soteriologi (grek. sotér = frälsare) - läran om frälsningen.

Soubirou, Bernadette (1844 -1879) - var född i Lourdes, där hon vid 14 års ålder, från den 11 februari 1858, hade ett antal visioner av jungfru Maria i en grotta. I grottan sprang en källa fram, vars vatten visade sig ha en mirakulös verkan på sjuka och lama. Myndigheterna ville hindra ett planerat kyrkbygge på platsen men då ingrep kejsarinnan Eugenie och såg till att planerna genomfördes. Bernadette Soubirou saligförklarades 1925 och kanoniserades 1933.

Spegel, Haqvin (1645 -1714) - svensk kyrkoman och diktare, blev superintendent i Visby år 1680, biskop i Skara år 1685, i Linköping år 1693 och ärkebiskop år 1711, en av de skarpaste kyrkliga profilerna vid övergången från 1600-talet till 1700-talet. Han var en framstående författare och predikant och ivrigt verksam vid tillkomsten av 1695 års psalmbok. Hans skrev en rad berömda böcker, bl a *Guds Werk och Hwila* (1685), bibelparafrazen *Thet tilslutna Paradis* (1705) och utgav sin ordbok *Glossarium sveo-gothicum* 1712.

spekulativ teologi - samlingsbenämning på teologiska riktningar, som arbetar med de kristna dogmerna från filosofisk utgångspunkt. Begreppet används främst om de tyska

teologer, som på 1800-talet arbetade med utgångspunkt från samtida hegeliansk filosofi.

Spener, Philipp Jacob (1635 -1705) - luthersk präst i Frankfurt, hovpredikant i Dresden och konsistorialråd i Berlin, tillsammans med August Hermann Francke den lutherska pietismens främsta namn. I sin skrift *Pia Desideria* 1675 presenterade han ett kyrkligt reformprogram, som vände sig mot vanekristendom och kyrklig slentrian och blev pietismens programskrift. Dogmatiskt stod han på ortodox grund med betoning av det personligt religiösa engagemanget och människans andliga pånyttfödelse.

spinnsidan - gammal svensk benämning på den norra sidan i kyrkan, där kvinnorna traditionellt satt. Denna sed är förklaringen till att den kvinnliga knäppningen av jackor och blusar är motsatt den manliga. Under den långa gudstjänsten måste kvinnorna amma sina små barn och kunde på detta sätt blotta sig och samtidigt dölja sig för männen på svärdsidan. Kyrkans norra sida benämns ibland Mariasidan, eftersom Mariabilder och Mariaaltaren traditionellt hade sin plats där.

spiritism (lat. spiritus = ande) - sammanfattande benämning på människors försök att med olika medel nå kontakt med andevärlden. Spiritismen uppstod under senare delen av 1800-talet och kulminerade omkring år 1900, varefter intresset avtog. Medierna hävdar att de tankemässigt kan kommunicera med andarna och vissa medier säger sig även kunna se och uppfatta andarnas närvaro och samtala med dem. De har avvisat alla anklagelser för bedrägerier, som inte alltid har kunnat beläggas. På Island har spiritismen varit relativt stark. I Sverige finns spiritistiska föreningar, som är anslutna till *Sveriges Spiritualisters Riksförbund*, som grundades år 1949. Efter en schism på 1980-talet bildades *Spiritualistiska Riksförbundet för Andlig Utveckling*. Populärt görs inte alltid skillnad mellan spiritister och spiritualister. De flesta kyrkosamfund tar avstånd från spiritismen.

spiritualer - benämning på en grupp franciskaner på 1300-talet.

spiritualism (lat, spiritus = ande) - sammanfattande beteckning på ett nätverk av grupper och åskådningar, som åberopar sig på den helige Andes omedelbara ledning genom "det inre ordet" vid sidan av Ordet och sakramenten. Spiritualisterna hävdar att de genom medier kan träda i kontakt med andevärlden. Som modern rörelse fick spiritualismen sitt genombrott i USA vid mitten av 1800-talet och därefter har en rad spiritualistiska sällskap bildats, främst i USA och England. På 1900-talet bildades två paraplyorganisationer, *The Spiritualist National Union* och *The Greater World Christian League*, den senare under medverkan av sir Arthur Conan Doyle. Gnostikerna och senare nyplatonisterna och de s k svärmarna under reformationstiden företrädde spiritualistiska tolkningar.

spiritualitet (lat. spiritus = ande) - benämning på andlighet / andeliv och dess konkreta uttryck i fromhetslivet. Som begrepp bör spiritualiteten noga skiljas från spiritism och spiritualism.

spirituals (eng. = andlig sång) - i formen *negro spirituals* vanlig benämning på en andlig sångform med rötter i den amerikanska södern och en specifik harmonik och rytmik. Detta sångsätt uttryckte de förtryckta negerslavarnas situation och fromhet. *White spirituals* var en motsvarighet, som uppstod inom 1700- och 1800-talens väckelseörelser i Storbritannien och USA men som inte hade samma genomslagskraft.

Spiritus promptus, caro autem infirma (lat.) - Anden vill men kroppen är svag (Matt 26:41).

spiritus ubi vult spiras (lat.) - vinden blåser var den vill (Joh 3:8).

SPT - kortform för den högkyrkliga Svensk Pastoraltidsskrift, grundad 1958.

SSB - kortform för *Societas Sanctæ Birgittæ*, ett svenskt högkyrkligt ordenssällskap, grundat 1920.

Stabat mater dolorosa (lat. = den smärtefyllda modern stod) - ofta tonsatt sekvens efter en hymn av Iacobus de Todis († 1306) från 1200-talet, som sjungs på Marie sju smärtors dag.

Stadener, Sam(uel) (1872 -1937) - svensk kyrkoman och politiker, biskop i Strängnäs åren 1927-1933 och ecklesiastikminister 1930 -1932. Under hans tid infördes 1932 års ecklesiastiska boställsordning som överförde förvaltningen av den kyrkliga jorden till pastoraten. Han var kyrkoherde i Ystad och S:t Peters kloster i Lund och räknades som en av samtidens främsta predikanter och talare. Som teolog var han en konservativ lutheran, som försökte bromsa det begynnande svenska liturgiska reformarbetet på 1920-talet.

stadsmissioner - drivs av frivilliga kyrkliga organisationer och i skiftande former på en mängd platser i landet: Stockholms stadsmission, Göteborgs kyrkliga stadsmission, Malmö kyrkliga stadsmission, Stadsmissionen i Linköping, Visby stadsmission, Diakonicentrum i Uppsala och Luleå stifts diakoniförening är exempel på stadsmissioner, som bedriver ett frivilligt arbete inom Svenska kyrkan, stundom i ekumenisk samverkan.

Staffan - svensk missionsbiskop, Norrlands apostel, med namnet Stenfi(nn), enligt uppgift av Adam av Bremen biskopsvigd av ärkebiskop Adalvard och sänd till Hälsingland 1060. Där fick han namnet Staffan efter den förste kristne martyren. Vissa uppgifter antyder att Staffan skulle bli biskop i ett planerat nytt stift norr om Uppsala med centrum i Norrala. Enligt traditionen stenades Staffan till döds vid Själestuga i Skogs socken och fördes sedan till Norrala kyrkogård, där hans grav finns. Staffan firades på Stefanus dag på Annandag jul med festligheter, bl a s k Staffansritter.

Staffansmässan - firades den 26 december till minne av den helige Stefanus, den första kristne martyren.

staretser (ry. = gammal) - i rysk-ortodoxa kyrkan benämning på munkar eller präster, som lever i ensamhet som andliga vägledare. Denna tradition går tillbaka till de koptiska ökenfäderna och har haft stor betydelse för rysk spiritualitet. Se raskolniker.

stationsdagar - gammal svensk benämning på onsdagar och fredagar som veckans särskilda gudstjänstdagar till åminnelse av att Jesus togs till fånga på en onsdag och korsfästes på en fredag.

statskyrka - beteckning på ett kyrkosamfund med avgörande statligt inflytande på kyrkolagstiftning, ekonomi och utnämningar. Om kyrkan har en reglerad medbestämmanderätt i sådana grundläggande frågor brukar man tala om en nationalkyrka. Svenska kyrkan hade status som nationalkyrka till slutet av 1900-talet men hade under de sista åren före skiljandet från staten status som reell statskyrka utan egen beslutanderätt.

status confessiōnis (lat. = bekännelsens situation) - beskrivning, vanligen i formen *in*

statu confessionis, av en situation, där kyrkans eller den enskildes handlingsätt är avgörande för läran och dess renhet och då även sådant blir väsentligt, som annars ses som adiaforon.

stavkyrka - benämning på medeltida träkyrka, byggd av stående trästavar, som rests i syllar eller på stenfot. De äldsta stavkyrkorna finns i Norge men Hedareds kyrka i Skara stift hör också till denna kategori, trots att den inte är medeltida. Några kyrkor har vid 1900-talets slut nybyggts enligt denna gamla teknik, t ex i Kårböle i Hälsingland och i Skaga på Tiveden. I Norge finns ett antal berömda stavkyrkor. Den äldsta är Urnes stavkyrka, som byggdes på 1000-talet, den största är den treskeppiga stavkyrkan i Heddal från mitten av 1100-talet. Som den ståtligaste räknas Borgunds stavkyrka.

Stefan av Uppsala († c 1185) - den förste ärkebiskopen av Uppsala, vigd år 1164 i Sens av den landsflyktige ärkebiskop Eskil av Lund. Han var cisterciensmunk från Alvastra, möjligen av engelsk börd, och ingick troligen i den grupp av munkar, som följde den förste abboten Gerhard från Clairvaux till Alvastra. Hans historia är oklar och hans auktoritet var tydligen omstridd. Det har antagits att han vid 1160-talets slut flyttade till Danmark.

Stein, Edith (1891 -1942) - polsk filosof och mystiker av judisk börd, karmelitnunna, martyr i Auschwitz 1942, Hon saligförklarades 1987, helgonförklarades 1998 med namnet *Theresia Benedicta av Korset* och utnämndes år 1999 till ett av Europas skyddshelgon.

Stella maris (lat. = havets stjärna) - vanlig bild för jungfru Maria, t ex i hymnen *Ave maris stella*. Benämningen sägs ha uppkommit genom ett missförstånd, då man tolkade Mirjam, den hebreiska namnformen för Maria, som "en droppe i havet" (*stilla maris*).

Steensen, Niels (Nicolaus Steno 1638 -1686) - dansk naturvetenskapsman och katolsk biskop. Han studerade medicin och kemi i Köpenhamn och Leiden, där han promoverades till doktor år 1664. Han publicerade en rad avhandlingar inom medicin, geologi, mineralogi och kristallografi och väckte bl a irritation bland filosoferna, när han hävdade, att hjärtat endast var en muskel och inte sätet för livsanden. Efter en dramatisk troskamp konverterade han år 1667 till katolicismen i Florens och prästvigdes år 1675. Två år senare utnämndes han till biskop av Titiopolis och apostolisk vikare för Norden med säte i Hannover. Han flyttade efter några år till Hamburg och återvände sedan till Florens, där han avled år 1686. Han saligförklarades år 1988.

sticháron (grek.) - i grekisk tradition benämning på mässkjortan, alban.

Stiernman, Anders Anton von (1695-1765) - kansliråd och chef för Riksarkivet från år 1740, beundrad av samtiden för sin lärdom och stora arbetsförmåga. Han har blivit berömd för sina lärda samlingar och publikationer till stort gagn för forskningen. Bland dessa märks det bibliografiska arbetet *Aboa literata* (1719), det första svenska anonymlexikonet (1724-1726), vilket dock inte blev tryckt, *Alla riksdagars och mötens besluth*, som utkom i tre band (1728 -1733), *Samling utaf kongliga bref, stadgar och förordningar angående religion* (1744) och en rad liknande publikationer. Han utgav *Sveriges första adelsmatrikel* (1754 -1755), *A Girs, Konung Johan III:s chrönika* (1745), *J Werwings Konung Sigismunds och konung Carl IX:s historier 1-2* (1746-1747) och *Erik Tegels Konung Eric's den XIV:des historia* (1751). Alla hans arbeten var dock inte självständiga utan han utnyttjade flitigt tidigare forskares material. Hans måg, biskop Olof Celsius, såg till att hans manuskriptsamling donerades till Uppsala universitetsbibliotek.

stift - benämning på regional kyrklig enhet, på gammalsvenska kallad "stikt", som styrs av biskop och domkapitel. Stiftens samlas i en kyrkoprovins under en ärkebiskop.

Stiftelsen Berget - ideell stiftelse, som år 1974 avskildes från Rättviks stiftsgård och som i ekumenisk anda är verksam för att genom kurser, retreator och gästverksamhet skapa andlig fördjupning. Stiftelsen driver S:t Davidsgården och Meditationsgården i Rättvik.

Stiftelsen för Sverige och kristen tro - bildades år 1915 genom en donation av brukspatronen E A Kjellberg med uppgift att väcka och stärka kristen tro och fosterlandskärlek i Sverige. Stiftelsen arbetar främst genom möten och föredragsserier.

Stiftelsen Hjelmserids prästgård - kyrkligt gästhem i Växjö stift, grundat år 1947 och verksamt i den kyrkliga förnyelsens anda med retreator, uppbyggelse- och studiedagar samt kurser och läger för ungdomar. Verksamheten är uppbyggd kring den vackert renoverade Hjelmserids gamla kyrka från 1100-talet.

Stiftelsen Stora Sköndal - diakonianstalt för utbildning av diakoner, grundad i Gävle år 1898 av Svenska Diakonsällskapet och överflyttad till Stora Sköndal år 1905. Stiftelsen Stora Sköndal bildades år 1981. Arbetet är särskilt inriktat på neurologi, psykiatri och äldreomsorg. Stiftelsen driver sjukhus, äldreboende, diakon-, socionom- och kantorstuttbildning. Den ingår i Ersta Stora Sköndal högskolas verksamhet.

stiftsadjunkt - av stiftsstyrelsen tillsatt präst, som på stiftsnivå ansvarar för speciella arbetsområden såsom evangelisation, diakoni, barn- och ungdomsarbete, gudstjänst- och rekryteringsfrågor samt verksamhet bland t ex döva och finskspråkiga.

stiftsband - beteckning på den gamla regeln att en präst genom prästvigning blev bunden till sitt hemstift, där han var född och för vilket han blivit prästvigd, och inte kunde söka tjänst utanför detta. Det fanns dock många inskränkningar i detta förbud. Domprosttjänst eller kyrkoherdetjänst i Stockholm kunde t ex sökas av alla.

stiftsbrödraskap - i flera svenska stift har under 1900-talet bildats högkyrkliga brödraskap. Det äldsta av dessa är *Sodalitium Confessionis Apostolicæ* (SCA) i Lunds stift, som grundades år 1919 som en gemenskap för präster och som år 1939 fick en systrakrets. I Växjö stift bildades år 1947 *Sodalitium Sancti Sigfridi* (SSS), som senare även fick en systrakrets. I Skara stift bildades år 1951 *Sodalitium Brynolphi*, som tio år senare blev en prästerlig gren inom *Communitas Sanctæ Spineæ Coronæ* (CSSC), som även har en manlig och en kvinnlig lekmannagren. I Visby stift finns sedan år 1960 *Olof den Heliges Brödraskap*.

stiftsfullmäktige - sedan 1989 stiftets högsta beslutande organ och skall bestå av minst 41 ledamöter. Stiftsfullmäktige handlägger främst ekonomiska stiftsärenden om budget och kyrkoavgifter.

stiftsjungfru - benämning på en ogift adelsdam, som tillhörde ett s k jungfrustift. Jungfrustiftet var en pensionsstiftelse, som oftast var knuten till ett nedlagt nunnekloster. *Vadstena adliga jungfrustift* inrättades år 1738 och är numera knutet till Riddarhuset. Om stiftsjungfrun gifter sig, går hon miste om pensionen. Numera finns drygt 300 stiftsjungfrur i Sverige.

stiftssamfälligheten - är sedan år 1989 organ för ekonomisk samverkan mellan

församlingarna inom ett stift med uppgift att främja församlingslivet i stiftet, svara för den andliga vården vid sjukhus, vårdinrättningar, kriminalvårdsanstalter och militära förband.

stiftsstyrelsen - är sedan år 1989 stiftsfullmäktiges beredande och verkställande organ med uppgift att främja församlingslivets utveckling inom stiftet. Biskopen är ordförande i stiftsstyrelsen och ersätts i förekommande fall som ledamot av domprosten. Stiftsstyrelsen har dessutom åtta ledamöter, valda av stiftsfullmäktige, som utser en eller två vice ordförande.

stiglucka - gammal benämning på en kraftigt byggd kyrkogårdsport, som lätt kunde förbommas.

stigmatisering (grek. stigma = ärr) - beteckning på det egenartade fysiska och religiösa fenomen, som innebär att Jesu sårmärken framträder på en människas kropp. Franciskus säges ha varit den förste, som stigmatiserades. Han har fått många efterföljare också i modern tid.

Stilla veckan - sista veckan i Passionstiden, inledd med Palmsöndagen. Den kallas ofta felaktigt för påskveckan, som dock är den följande veckan, som inleds med Påskdagen.

stipes (lat. = stolpe) - latinsk benämning på altarets fasta underdel.

S:t Lukas - tidigare med namnet S:t Lukasstiftelsen, ett förbund, som genom ett trettiotal lokala S:t Lukasföreningar över hela Sverige arbetar med själavård och psykoterapi utifrån en kristen psykodynamisk livssyn.

Stockholms blodbad 1520 - inleddes med att kung Kristian kröntes i Storkyrkan söndagen efter Allhelgonadagen den 4 november 1520 av ärkebiskop Gustav Trolle, assisterad av biskoparna Otto av Västerås, Vincent av Skara, Matthias av Strängnäs och Hans Brask av Linköping. Kröningen följdes av ett gästbud på slottet, som fortsatte i blodbadet torsdagen den 8 november. Först halshöggs biskoparna Matthias av Strängnäs och Vincent av Skara och därefter en rad svenska ädlingar, bland dem Gustav Vasas far Erik Johansson och hans svåger Joakim Brahe, borgmästare, rådmän och borgare, totalt omkring 90 personer. Tillsammans med Kristina Gyllenstierna fördes Gustav Vasas mor Cecilia och hans systrar Emerentia och Margareta som fångar till Köpenhamn, där Cecilia och Emerentia avled i pesten.

Stockholms katolska stift - konstituerat år 1953, består av den romersk-katolska kyrkan i Sverige under ledning av en biskop med säte i Stockholm. Tidigare var den svenska katolicismen organiserad som ett apostoliskt vikariat.

Stockholms stift - bildades år 1942 av delar från Uppsala och Strängnäs stift. Gustav Vasa inrättade ett stift i Stockholm år 1557 och utnämnde kyrkoherden i Storkyrkan Johannes Nicolai Ofeegh till stiftschef och ordinarius. Stockholm fungerade som eget stift endast under några år och staden återfördes år 1567 under ärkebiskopen och Uppsala domkapitel. Stockholms stads konsistorium inrättades år 1593 under ledning av kyrkoherden vid Storkyrkan, som i samband härmed fick titeln *pastor primarius*. Denne ledde detta stadskonsistorium, som på ärkebiskopens uppdrag svarade för den löpande administration av denna stiftsdel. Då Stockholm stift inrättades år 1942 fick det samma organisation som de övriga stiftet, vilket innebar att titeln pastor primarius försvann och att kyrkoherden vid Storkyrkan blev domprost.

Biskopar: Manfred Björkquist 1942 -1954, Helge Ljungberg 1954 -1971, Ingmar Ström 1971 -1979, Lars Carlzon 1979 -1984, Henrik Svenungsson 1984 -1998, Caroline Krook 1998 - .

Stockholms teologiska institut - stiftelse som bildades år 1958 för teologisk utbildning av präster, lärare och församlingsarbetare och för teologisk fortbildning och folkbildning. Verksamheten är knuten till Ersta-Sköndals högskola och bedrivs i samarbete med teologiska fakulteten i Uppsala.

stola (grek. = praktklädnad) - det kyrkliga ämbetstecken i de liturgiska färgerna, som förlänas präster och diakoner i samband med vigningen.

stora bannet - innebar att den, som gjort sig skyldig till stora brott, avstängdes från all kyrklig och social gemenskap. Stora bannet reglerades i 1686 års kyrkolag kap. 10:3.

Strauss, David Friedrich (1808 -1874) - tysk teolog och filosof, som genom publiceringen av sin bok *Das Leben Jesu* I-II (1835 -1836) gav upphov till en häftig teologisk strid, som kallas Straussdebatten. Strauss grundtanke var att allt som Nya Testamentet berättar om Jesus av Nasaret är myter, som saknar historiskt underlag.

Strängnäs stift - hör tillsammans med Skara och Linköpings stift till de äldsta stiftet i Sverige. Dess historia går tillbaka till 1000-talets mitt. Då fanns troligen stift i såväl Strängnäs som Tuna (Eskilstuna). Från dess tidigaste historia känner vi S:t Botvid († 1020) och S:t Eskil († 1080). Omkring 1120 förenades Tuna stift med Strängnäs och därefter har stiftet omfattat Södermanland och Närke. Under medeltiden hade stiftet berömda kloster i Julita, Riseberga, Vårfruberga, Eskilstuna, Nyköping, Örebro, Mariefred och Ramundeboda. Under väckelsestiden på 1800-talet blev stiftets västra del fäste för frikyrkligheten, främst i baptismens form, vilket fortfarande sätter sin prägel på stiftets kyrkliga struktur.

Biskopar: Gerdar 1129, Vilhelmus 1171 -1190, Uffe 1208 -1210, Olaus Basatömir 1219 -1224, Thorgillus 1233 -1241, Kol 1253 -1257, Finvid 1267 -1274, Anund 1275 -1291, Isarnus 1291 -1308, Styrbjörn 1398 -1343, Frender 1343 -1345, Sigmund 1345 -1355, Torkel Jonsson 1355 -1378, Tord Gunnarsson 1378 -1401, Peter Jonsson 1401 -1408, Gjerd Petersson 1408 -1411, Anders Jönsson 1413 -1419, Arend Johansson 1419 -1428, Tomas Simonsson 1429 -1443, Erik Birgersson 1443 -1449, Sigge Ulfsson Sparre 1449 -1463, Hans Magnusson 1463 -1479, Kort Rogge 1479 -1501, Mats Gregorsson Lillie 1501 -1520, Jens Andersen Beldenak 1521, Magnus Sommar 1523 -1536. Botvidis Sunonis 1536 -1555, Ericus Nicolai Swart 1557 -1561, Botvidis Sunonis 1561 -1562, Nicolaus Olavi 1563 -1585, Petrus Jonæ 1586 -1607, Petrus Kenicius 1608 -1609, Laurentius Paulinus Gothus 1609 -1637, Laurentius Olai Wallius 1637 -1638, Jacobus Johannis Zebrozyntius 1639 -1642, Johannes Matthiæ 1643 -1664, Ericus Emporagrius 1664 -1674, Carolus Lithman 1674 -1686, Eric Benzelius 1687 -1700, Johannes Bilberg 1701 -1717, Daniel Norlindh 1717 -1728, Daniel Lundius 1731 -1747, Erik Alstrin 1749 -1762, Jacob Serenius 1763 -1776, Carl Jesper Benzelius 1776 -1793, Stefan Insulin 1793 -1803, Johan Adam Tingstadius 1803 -1827, Per Thyselius 1829 -1838, Hans Olof Holmström 1839 -1852, Thure Annerstedt 1852 -1880, Adam Theodor Strömberg 1881 -1889, Uddo Lechard Ullman 1889 -1927, Sam Stadener 1927 -1933, Gustaf Aulén 1933 -1952, Dick Helander 1952 -1954, Gösta Lundström 1955 -1972, Åke Kastlund 1972 -1982, Tord Simonsson 1982 -1989, Jonas Jonson 1989 -2005, Hans-Erik Nordin 2005 -.

Studia Theologica - nordisk kvartalstidskrift för teologi och religionsvetenskap, sedan år 1947 utgiven av de teologiska fakulteterna i Norden.

stundister (ry. stunda = bibelstund) - benämning på en pietistisk rörelse i södra Ryssland, som uppstod på 1860-talet under inflytande av sydtysk pietism.

Stureskåpet - berömt altarskåp i Västerås domkyrka, skänkt av Sten Sture den yngre och hans hustru Kristina Gyllenstierna

stylit (grek. stylos = pelare) - grekisk benämning på pelarhelgon, som framträdde på 400- och 500-talen. De tillbringade en kortare eller längre tid på en pelare med plattform. Mest känd är Simon styliten († 459), som vistades trettio år på sin femton meter höga pelare. Seden hölls levande i otillgängliga trakter och ännu 1848 lär ett pelarhelgon ha påträffats i de kaukasiska bergen.